

recenze

Jiří Levý: zakladatel československé translatologie

KUPKOVÁ, Ivana, Zbyněk FIŠER, Milan SUCHOMEL, Edita GROMOVÁ, Daniela MÜGLOVÁ, Daša MUNKOVÁ, Petra MRAČKOVÁ, Jana KITZLEROVÁ, Radek MALÝ, Radek ČERNOCH a Zdeňka VYCHODILOVÁ. *Jiří Levý: zakladatel československé translatologie*. 1., elektronické vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2019. 131 s. ISBN 978-80-210-9349-2.

Literární kritik, teoretik, historik, priekopník teórie prekladu a vysokoškolský pedagóg – to všetko zhmotnené v osobe jedného z kľúčových československých bádateľov dvadsiateho storočia. Uplynulo viac ako päť desaťročí od predčasnej smrti tejto výnimočnej osobnosti, Levého odkaz sa však neustále vracia v ozvenách naprieč disciplínami. Napriek tomu, že meno Jiřího Levého je v kontexte československej translatológie a literárnej vedy neustále skloňované, existuje len malé množstvo obsiahlejších prác¹, ktoré by sa jeho dielom zaoberali. Snáď aj toto bola jedna z motivácií pre vznik kolektívnej monografie *Jiří Levý: zakladatel československé translatologie*.

Obstojí dielo, tézy a myšlienky Jiřího Levého v kontakte s inými teoretickými konceptmi? Aký je význam Levého ako teoretika prekladu? A konečne: je možné využiť myšlienky Levého pri formovaní budúcich prekladateľov? Takto znejú základné otázky, na ktoré odpovede je možné hľadať v príspevkoch jedenástich českých a slovenských bádateľiek a bádateľov tejto monografie.

Autorom prvej kapitoly a zároveň jediným prispievajúcim, ktorý mal tú česť poznať Levého osobne ešte za čias aktívneho pôsobenia na Masarykovej univerzite, je profesor Milan Suchomel. *Bude literární věda exaktní vědou?* (1971) je nielen titulom výboru štúdií, ktorý bol publikovaný štyri roky po smrti Jiřího Levého, ale slovami Suchomela i „podnětem a výzvou“ k dialógu, ktorý sa zdal byť ukončený Immanuelom Kantom ešte v devätnástom storočí, „[...] s odůvodněním, že vkusový soud není soudem a priori“ (s. 9). Autor nás vergíliovsky

1) V roku 2016 vychádza Zuzane Jettmarovej publikácia *Mozaiky překladu: k 90. výročí narození Jiřího Levého (1926–1967)* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. Studia philologica Pragensia).

sprevádza myšlienkami a argumentmi Levého v konfrontácii či paralelách s postojmi Martina Heideggera, Jana Mukařovského, Paula Ricoeura či Iva Osolobě. Profesor Suchomel poukazuje na fakt, že Levého snaha o zexaktňovanie vedy nečerpá z filozofie, ale podobne ako český štrukturalizmus z metodológie, čím umožňuje rozumieť literatúre v jej jedinečnosti a univerzalite.

Další príspevok, za ktorým stoja Edita Gromová, Daniela Muglová a Daša Munková, si kladie za cieľ zhodnotiť avantgardný vedecký prínos Jiřího Levého a Antona Popoviča v kontexte súčasného translologického a literárnovedného vývoja, a to ako v horizonte diachrónnom, tak synchronnom. Autorky upriamujú pozornosť najmä na didaktiku a počítačovú lingvistiku, no i na Levého a Popovičovu schopnosť absorpcie vplyvov z extranlingvistického prostredia, sociokultúrnych faktorov a dobovej poetiky, vďaka čomu predstihli „[...] akoby na časovej slučke – translologické myslenie o niekoľko desaťročí“ (s. 18). Hoci Popovič čiastočne nadväzuje na myšlienky Jiřího Levého, autorky spomínajú aj na kritiku Levého za jeho skeptický postoj k sprostredkujúcemu jazyku, vygenerovanému z počítačovej lingvistiky. Rovnako aj docentka Daša Mungová deklaruje Levého prínos k rozvoju počítačovej lingvistiky a strojového prekladu a jeho avantgardnosť vidí aj vo sfére počítačovej poézie. Ako jeden z príkladov uvádza experiment zo začiatku 60. rokov, kedy sa v spolupráci s Karlom Palom pokúsil vytvoriť a natrénovať algoritmus, ktorý by na základe korpusu básní J. Seiferta vygeneroval novú báseň. Príspevok explicitne demonštruje modernosť translologického uvažovania Levého a Popoviča a ich významné role pri formovaní výskumu v oblasti strojového prekladu a počítačovej lingvistiky v československom kontexte.

Petra Mráčková Vavroušková v svojom príspevku načrtáva teoretické poznatky Jiřího Levého týkajúce sa nepriameho prekladu a predstavuje metódy portugalského nepriameho prekladu *Umění překlada* Filipa Neckelu z nemeckej verzie *Die literarische Übersetzung: Theorie einer Kunstgattung* (1969). Neckelov preklad je publikovaný v dvojjazyčnej verzii (nemecký preklad a portugalský nepriamy preklad) a ilustračné príklady, na ktorých sú demonštrované teoretické javy, sú miesto ich substituovania portugalskou verziou iba preložené (tzv. Schleiermacherova metóda). Táto odcudzovacia metóda sa podľa autorky nejaví byť vždy dostačujúca a ilustračné príklady by si zaslúžili svoju portugalskú verziu, aby bolo možné dosiahnuť rovnakého účinku aj u lusofónneho čitateľa. Autorka však poukazuje i na prínos nepriameho prekladu a vníma ho ako médium, ktoré „[...] zprostredkováva prístup k malým, vzdáleným kulturám a jazykům a prispívá tak k metodologickej inovácii a studiu dosud upozadovaných či neobjavených koncepcií“ (s. 38).

Odkaz Jiřího Levého v súčasnej slovenskej kritike umeleckého prekladu je témou kapitoly Ivany Kupkovej. Autorka si pozorne všíma, že v *Umeni prekladu* sa o kritike prekladu rozpráva priamo i nepriamo a vychádzajúc z Levého slov akcentuje nevyhnutnosť normy či kritérií, na ktorých je vhodné teoretické súdy stavať. Opäť sa stretávame s konfrontáciou diela J. Levého s dielom A. Popoviča a F. Mika, no tentokrát i s koncepciami kritiky prekladu ďalších slovenských translatológov (J. Ferenčík, A. Červeňák). Na základe štúdie B. Ďurčovej (2014) dochádza k záveru, že dielo Jiřího Levého je aj v súčasnosti zdrojom inšpirácie pre prácu kritikov umeleckého prekladu. Autorka však zdôrazňuje nedostatočnosť systematickej prekladovej kritiky na Slovensku, čo sa odráža i v malom množstve periodík, ktoré by sa problematikou prekladovej literatúry zaoberali.²

Kapitola Jany Kitzlerovej je venovaná najnovšiemu prekladu poémy Alexandra Bloka *Dvanáct* (1918). Na príklade vybranej básne sa autorka snaží poukázať na to, ako sa Levý staval k takzvaným prekladateľským problémom, ktoré súvisia s významovou hustotou, otázkou rytmu ruského a českého textu a s prípadnými sémantickými alebo štylistickými posunmi, ku ktorým pri preklade došlo. Autorka porovnáva preklad Bohumila Mathesia (1925) s novým prekladom Lubora Kasala (2011). Je značné, že v autorka vo svojich výborne spracovaných analýzach naozaj priamo nadväzuje na prácu Jiřího Levého. Pri zhodnocovaní sémantických a štylistických posunov v Kasalovom preklade Jana Kitzlerová vníma snahu o modernizáciu za účelom zatraktívnenia. Na mnohých miestach sa Kasalove riešenia javia byť nešťastné, čo konštatuje i autorka kapitoly: „Jejím důsledkem je fakt, že stylistická úroveň Kasalova překladu je na několika místech oproti originálu poněkud snižena“ (str. 58).

Podobne ladená je i ďalšia kapitola Radka Malého, ktorej intenciou je zhodnotenie nového prekladu Goetheho *Fausta* v novom českom preklade, a to s prihliadnutím na úvahy Jiřího Levého. *Faust* je ikonickým textom, ktorý v českom preklade vyšiel už mnohokrát. Autor si tak sebaironicky kladie otázku: „*Je to skutečně nutné?*“ (s. 62). V tomto prípade sa ale jedná o preklad na zakázku, určený pre inscenáciu režiséra Jána Friča v Stavovskom divadle. Radek Malý približuje vo svojej kapitole najskôr historický kontext, v ktorom sa tento preklad ocitá, následne ho analyzuje skrz translatologické zásady vytýčené Jiřím Levým v *Umeni prekladu*. Keďže autor skúma možnosti adaptačných postupov v divadelnom preklade, vyzdvihuje napríklad dôležitosť „mluvnosti prekladu“ (s. 69).

2) Autorka menuje konkrétne *Revue svetovej literatúry* a časopis *Kritika prekladu*. Je však nevyhnutné poznamenať, že medzičasom novovzniknuté Občianske združenie DoSlov predstavilo nový časopis *Verzia* zameraný práve na literárny preklad a jeho reflexiu.

Nasledujúce kapitoly odsúvajú pozornosť od prekladu literárnych textov k prekladu z iných odborov. Radek Černoch v kapitole Ke špecifikum prekládání *Digest* upozorňuje na problematiku prekladu z excerptu ranostredovekých diel predných právnikov *Digesta* (6. st.). Autor sa snaží poukázať na špecifiká spojené s prekladom tohto textu a na aspekty, s ktorými sa pri preklade z iných odborov nestretávame. Správne pomenúva prítomnosť istej strojenosti a „šroubovanosti“ (s. 78) slovného vyjadrenia, navyše pri historickom kompiláte, akými sú *Digesta*, dochádza i k štylistickej a terminologickej nejednotnosti a fragmentárnosti. Napriek tomu sa Černoch stále dokáže držať Levého prekladateľskej tradície, „[...] kedy se snažíme o to, aby výsledný dojem čtenáře překladu odpovídal dojmu čtenáře originálu“ (s. 79).

Zbyněk Fišer sa vo svojej kapitole Komunikační strategie v paralelních překladech marketingových textů zameriava na tvorbu, recepciu a prekladanie marketingových textov a na ich komunikačnú špecifickosť, pričom pracuje s poznatkami J. Levého a ďalších translatológov (Kink, Torresi, Valdés, Vermeer). Kapitola Zbynka Fišera má navyše didaktický presah a podtrháva dôležitosť „[...] naučit studenty správně chápat očekávané komunikační cíle translátu, umět stanovit profil cílového adresáta a na základě toho zodpovědně pojmenovat problémy a zformulovat makrostrategie svého překladu“ (s. 86). Pri prekladateľskom tréningu pracuje s pojmom *transkreace*, teda niekoľkofázovým prevodom marketingového textu do cieľovej podoby, ktorý zaujímavo demonštruje napríklad na slogane nemeckej firmy Drogerie Markt, ktorého podstatou je intertextuálny odkaz na citát z Goetheho *Fausta*.

Posledná kapitola Zdeňky Vychodilovej je symbolickou spomienkou na začiatky Jiřího Levého a jeho olomouckú etapu akademického života, počas ktorej sa jeho translatologický a literárnovedný záujem vykryštalizoval na teóriu prekladu a teóriu verša. Autorka ale neostáva len v sentimente minulosti. Druhú časť kapitoly totiž venuje didaktike a aplikácii translatologickej koncepcie Jiřího Levého na seminároch rusistického umeleckého prekladu na Katedre slavistiky FF UP. Autorka správne formuluje dôvod prežívania a atraktívnosti Levého *Teorie překladu* (1963). Vidí ho v sile argumentov podložených prekladateľskou a edukačnou praxou, nedirektívnosťou, umiernenosťou formulácií a citlivom prístupom k prekladateľovi ako individualite (s. 106). Dôraz na subjektívne rozhodovanie pri prekladateľskom procese je tak apelom na zodpovednú slobodu pri prekladovom riešení.

Slovami profesora Suchomela: „Jiří Levý byl velký iniciátor. [...] Co nám zanechal, je velkolepé torzo“ (s. 14). Nielen autorky a autori výnimočnej monografie

Jiří Levý: zakladatel československé translatologie, ale i další pokračovatelia naprieč disciplínami a národmi sú dôkazom toho, že myšlienky Jiřího Levého sú stále živé, podnetné, presahujú hranice translatológie či literárnej vedy, vyzývajú k bádaniu, tvorivej i vedeckej činnosti, a to so zreteľom na to základné ľudské – subjektívnosť a individualitu.

Zuzana Rákociová

RECENZ

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.